

Kopecký, Milan

Sbírka přísloví Josefa Dobrovského v prvním kritickém vydání

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1964, vol. 13, iss. D11, pp. 198-200

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108680>

Access Date: 13. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

En tout cas, l'importance de l'œuvre romanesque de Proust pour l'évolution du genre et des techniques littéraires du roman moderne est de premier ordre.

M. Gaštan Picon pouvait choisir parmi plusieurs modes d'approche de l'œuvre proustienne en écrivant son livre. En abordant son sujet, il a opté pour une méthode qui est la seule bonne: celle de réexaminer, à partir de points de vue nouveaux, attentivement les textes et d'expliquer l'œuvre de Proust d'elle-même. Certes, maints côtés de l'art du romancier ont dû aussi rester hors du champ visuel de l'auteur. Mais M. Picon a réussi, sans doute aucun, à écrire un excellent livre d'initiation, non seulement à la lecture de Marcel Proust, mais encore à l'étude de certains aspects du roman moderne tout court.

Jaroslav Fryčer

Karel Honzík, Ze života avantgardy (Čs. spisovatel, Praha 1963, 241 stran).

Umělecká avantgarda mezi dvěma válkami je v posledních letech středem pozornosti české uměnovědy. Jmenujeme za všechny publikace Chvatikovu knihu o Bedřichu Václavkovi, Obstovu a Scherlovu knihu K dějinám divadelní avantgardy, obírající se J. Honzlem a E. F. Burianem. Děje se tak jistě právem. Vždyť z avantgardy vyšli významní představitelé našeho umění a literatury a na mnohé výboje avantgardy navazuje umění a literatura také dnes.

K zevrubnému historickému zhodnocení dvacátých a třicátých let v české literatuře a umění významně přispěli svými paměti účastníci tohoto dění: V. Nezval (Z mého života), A. Hoffmeister (Mládí generace) aj. Nyní k nim přibýly vzpomínky Karla Honzíka, vynikajícího architekta a publicisty — autora knih Tvorba životního slohu, Cestou k socialistické literatuře atd. Honzík (nar. 1900) je výrazným členem generace, která vstupovala do života po r. 1918. Student téhož gymnasia v Křemencově ulici, odkud přišel K. Teige a A. Hoffmeister, člen Devětsilu, prožíval — hlavně po r. 1923 — velmi intenzivně vzrušenou dobu nástupu poetismu a konstruktivismu. V třicátých letech pak se zúčastnil kulturního dění zejména jako člen Levé fronty a Svazu socialistických architektů.

Honzíkova kniha, třebaž je psána architektem a obírá se především děním v architektuře, nevyčerpává se lícením poměrů jen v této oblasti. Autor — v duchu univerzalizmu devětsilské generace, jejíž členové pracovali současně v několika uměleckých oborech, sleduje kulturní a umělecké dění v celku, v široké souvislosti literatury, výtvarnictví, architektury a divadla.

Kniha se dělí na dvě části: první okruh kapitol je věnován letům dvacátým a vychází v autorově podání velmi sytě; druhý okruh kapitol rýsuje dění let třicátých — tehdy už Honzík nestál tolik uprostřed významných událostí a proto jeho obraz je kusejší a podání telegrafičtější (s výjimkou pasáží věnovaných stavbě „mrakodrapu“ Penzijního ústavu v Praze, jejíž spolu s J. Havlíčkem navrhl — boje o realizaci původního plánu svědčí o džungli ve stavitelství za kapitalismu).

Za největší zisk Honzíkovy knihy považuji to, že se autorovi podařilo vysledovat a zachytit pocit generace, celkovou atmosféru vzrušené doby (obzvláště let dvacátých). Autor mnoho viděl, mnoho si pamatuje a nepohrdne pro vystižení situace ani reprodukci dobových anekdoty.

Honzík podal několik plastických charakteristik vůdčích zjevů generace, ať mladých umělců u nás (malíř A. Wachsman „katalyzátor“, K. Teige, J. Kroha, B. Feuerstein aj.) nebo ve světě (W. Gropius, Le Corbusier aj.).

Z Honzíkovy knihy může vydatně těžit také literární a divadelní historie. Zejména tehdy, bude-li sledovat vztahy literatury, výtvarnictví, filmu a divadla. Namátkou jen připomínám paralelismus témat v literatuře a výtvarnictví (např. paralelismus děl malíře O. Mrkvičky a básníka J. Wolkra), zrod „osvobozeného smíchu“ v Osvobozeném divadle apod.

Honzík, který si uchoval smysl pro detail, podává své vzpomínky tvarem jakýchsi filmových záběrů. Někdy sahá i k dobovým pramenům (zápisy ze schůzí, soudobé kritiky, dopisy druhů). Jako umělec dovede se vyjádřit často obrazně. Nikdy však se jeho vypravování nerozbrědá v mnohomluvnosti.

Každé paměti podávají subjektivní pohled účastníka na zachycované události. V tom je jejich síla i omezení. Hodnotné paměti — a Honzíkovy k nim patří — budou vždy doprovedem materiálového studia historického a namnoze jeho podněcovatelem.

Artur Závodský

Sbírka přísloví Josefa Dobrovského v prvním kritickém vydání

Jako 17. svazek Spisů a projevů Josefa Dobrovského vyšla jeho *Českých přísloví sbírka* (Nakladatelství CSAV, Praha 1963). Její editor Miroslav Heřmánek zařadil do tohoto svazku

jednak text sbírky z r. 1804 s pozdějšími rukopisnými doplňky Dobrovského, jednak tři přídatky jiných autorů. Zařazení přídatků Václava Hanky, Františka Novotného a Immanuela Vítma Šimka lze jistě odůvodnit tím, že Hanka a Novotný byli spolupracovníky Dobrovského a že své elaboráty — stejně jako Šimek — zamýšleli jako doplňky k dílu Dobrovského. Nicméně problematičnost těchto přídatků vidím v tom, že při důsledném uplatnění hlediska souvislosti se sbírkou Dobrovského by se ukázalo nezbytné zařadit i některé jiné obrozenské sbírky závislé na Dobrovském.

Vydáváme-li dnes sbírku přísloví z r. 1804 v souborné edici prací Dobrovského, ustupujeme tím literárněhistorické konvenci, která celou sbírku vztáhla ke jménu Dobrovského. Přesto nesmíme zapomínat, že se na sbírce podílel Antonín Pišěly, jehož iniciály se objevují vedle iniciál Dobrovského na konci předmluvy ke sbírce. Je ovšem nepochybné, že Dobrovský byl spiritus agens tohoto podniku; podíl A. Pišělyho je třeba hledat především v oblasti sběratelské, kdežto výběr přísloví ze starší literatury, koncepce předmluvy a definitivní redakce sbírky byly asi záležitostí Dobrovského. Jako celek je sbírka vlastně rozšířením a zdokonalením knihy Jakuba Srnce z Varvažova z r. 1582, upravené Františkem Ondřejem Horným r. 1705.

Miroslav Heřman předeslal své edici poměrně rozsáhlý úvod. Zde analyzuje sbírku z několika aspektů a klade si nemálo závažných otázek. Tak např. při vysvětlování souvislosti sbírky s tradicí se táže, „zda Dobrovský využil na Konrádovi z Halberstadu založenou a Smilu Flaškovi z Pardubic připisovanou sbírku ze začátku 15. století“ (str. 9). Heřmanovu zápornou odpověď považují za pravděpodobnou; hypotézu lze podepřít i objektivním faktem, že literárněhistorický zájem Dobrovského byl obrácen především do písemnictví období renesance, kde je také vlastní pramen jeho práce. Sbírkou Srncovu vidí Heřman správně jako součást příslovnické tradice humanistické, do níž patří zejména bratřští biskupové Matěj Červenka a Jan Blahoslav. Proto Dobrovského opis jejich přísloví byl také do edice zařazen (str. 107—138).

Záslužné je i to, že se Heřman obíral ohlasy sbírky Dobrovského, hlavně odmítavou (ovšem málo objektivní) kritikou Jana Knedlhanso-Liblínského z r. 1848. Knedlhansovi-Liblínskému vadilo, že Dobrovský neprováděl sběratelskou činnost z autopsie, ale vycházel z příslovnického materiálu uloženého ve starší literatuře. Na obranu Dobrovského by však bylo možno uvést, že Dobrovský počítal s rozšířením sbírky o materiál žijící i v jeho době mezi lidem; to se dá doložit poslednímu odstavcem předmluvy, v níž autoři vyjadřují naději, „že i jíní jazyka svého milovní Čechové k sbírání ještě jiných zde snad a bez snadu vypuštěných, obzvláště ale těch, jichž staří a dobří Čechové až podnes užívají, větší pilnost přiloží, což již pomocí této knížky snadněji vykonati moci budou“. Není pochyb o tom, že v kritice Knedlhanso-Liblínského šlo o výpad příslušníka generace, která na lidovou moudrost a její studium měla názor podstatně jiný než generace začátků obrození.

Heřman sice správně načrtl linii spisovatelů zabývajících se příslovími (Červenka — Blahoslav — Srnec — Komenský — Horný — Dobrovský — Čelakovský), ale ne dosti přesně vysvětlil, čím se paremiologická činnost Dobrovského odlišila od činnosti jeho předchůdců a v čem byl specificky společenský a literární dosah jeho práce ve srovnání s příslovnickými pracemi předchozích fází. Zejména by mně šlo o vyzvednutí těch aspektů, jimiž Dobrovský překonal převážně moralistní a didaktický smysl paremiologické práce předobrozenské. Celá problematika není však nijak jednoduchá, protože např. srovnání s Komenským by ukázalo, že i on — vedle záměru výchovného — určoval své sbírce přísloví záměry praktické, a to se zřetелеm k výuce jazykové, ke kazatelství a překladatelství. Zdá se mi, že Heřman příliš upřel na vztahu Dobrovský—Čelakovský a spokojil se zjištěním, že Dobrovský spojoval starší příslovnickou práci s novodobou a tak připravoval cestu Čelakovského Mudrosloví národu slovanského v příslovích z r. 1852. Bylo snad třeba také řešit otázku souvztažnosti přísloví umělých (literárních) a lidových, jež byly zařazeny do sbírky Dobrovského; obě příslovnické oblasti se zásluhou Dobrovského zapojily do obrozenské literatury a v tom se v podstatě neodlišily od „začlenění“ ostatních druhů folklóru do písemnictví. Toto „začlenění“ bylo ovšem vynuceno objektivními kulturními potřebami národně uvědomovacího procesu.

Vlastní rukopisné doplňky Dobrovského jsou cenné už směřováním k řazení tematickému, jež je důkazem toho, že Dobrovský v pozdější práci rozpoznal nevhodnost řazení abecedního, uplatněného ve vydání z r. 1804. Rukopisné doplňky Dobrovského se Heřman rozhodl vřadit — ovšem s grafickým odlišením — do původního tištěného textu. Neobyčejně pracné bylo zjišťování provenience rukopisně doplňovaných přísloví. Ukazuje se, že autoři, z nichž Dobrovský čerpal svůj příslovnický materiál, jsou většinou spisovatelé „zlatého věku“ české literatury, jak Dobrovský označoval literaturu od nastoupení Habsburků do Bílé hory: Rešeňius, Stelcar-Zeletavský, Rvačovský a Lomnický, Klatovský, Žalanský, Závěta a hlavně

Veleslavín, jehož spisy byly pro Dobrovského pramenem nejcennějším. Heřmanovi se podařilo zjistit provenienci rukopisných doplňků Dobrovského až na několik málo případů. K těm uvádím aspoň provenienci z Konáče vybraného přísloví „Nemůžeš být takového fochu, aby v něm nebylo pravdy trochu“ (str. 73); přísloví se vyskytuje v předmluvě ke Knize o hořekování a nařikání Spravedlnosti z r. 1547.

V poznámkách Heřman někde zaznamenává i varianty určitého přísloví. Tak např. k přísloví „Čistá jest věc cizím nestějším se káti“ (str. 193), vybranému z Masopustu Rvačovského, uvádí variantu Ondřeje Klatovského; podotýkám, že latinský originál tohoto přísloví se najde ve Veleslavínově předmluvě ke Kronikám dvěma o založení země české z r. 1585. Mimoходом poznamenává m. K Doležalovu přísloví „I starší *tkadlec* přizí zmate“ (str. 195), že jeho latinská paralela „Quandoque bonus dormitat *Homerus*“ nepřímou potvrzuje hypotézu o tom, že *Tkadleček* staročeské skladby z konce 14. století je symbolem pro spisovatele.

K Heřmanově transkripci mám některé drobné připomínky. Tak např. by bylo vhodné uvést v titulu alegorického spisu Ctibora Tovačovského z Cimburka velká písmena u personifikovaných abstrakt Pravdy a Lži (str. 31), zavést náležitě znění šlechtického přídomek M. Konáče z Hodiškova (str. 33, 197, 199), sjednotit psaní slova usta (u—ú) a upřesnit některé názvy v „Seznamu autorů a děl, z nichž byla přísloví excerbována“.

Heřmanova edice sbírky přísloví J. Dobrovského je první kritická edice tohoto díla. V tom je nepochybně její význam. Edice nám připomíná jinou, dosti neznámou tvář Dobrovského. Dokazuje, že tento velký učenec měl kladný vztah k lidu, že jeho přísloví považoval za projev svérázné moudrosti a že chtěl tuto moudrost zapojit do služeb národně obrozovacího úsilí. Jako filolog se ovšem především snažil využít přísloví v pracích gramatických a lexikálních; v materiálu přísloví viděl i možnost k obohacování jazyka.

Milan Kopecký

Vítězslav Hálka, **Dopisy 1849—1874** (uspořádal František Bařha; Praha 1963).

V roce 1960 vydalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění poslední svazek šestidílných Vybraných spisů Vítězslava Hálka a tím zpřístupnilo dnešnimu čtenáři jeho nejlepší a nejzajímavější prózy, básně a fejetony a přineslo také ukázkou z tvorby dramatické. Cesta k plnému a nezkruslenému poznání významné osobnosti kruhu májového byla otevřena (protože nebyl představen jen „tradiční“ poeta Večerních písní a autor vesnických próz, nýbrž i ostrý polemický žurnalista a cestopisec, tedy i Hálka „netradiční“), ale zatím přece jen ne zcela dokofán. Ve spisech Boženy Němcové, Jana Nerudy a jiných autorů objevily se i svazky korespondence, u Hálka zatím nikoli.

Je zcela samozřejmé, že každý badatel, který chce proniknout do hloubky některého jevu, který chce v co největší úplnosti pochopit snažení, životní cíl a osudy některé osoby, neobejde se bez prostudování materiálu, který nebyl určen veřejnosti, zejména bez dopisů.

Korespondence je důležitým dokladem, pramenem poznání. Okrajové patří do okruhu paměti, protože podává jako ony obraz doby a pisatele, a to obraz bezprostřední. Zachycuje pisatelův soukromý život, jeho názory, jeho soud o současnicích a událostech, odhalí popudy, které vedly k dílu. Obvykle se v ní projeví autor otevřeněji a nestřeženěji, než je tomu v pracích, psaných pro širší veřejnost. Pisatelé nepočítají totiž obvykle s tím, že jejich korespondence bude uchována a zveřejněna, a proto se tak mnoho nestylizují do žádného postoje, jak se to stává už samozřejmě při psaní paměti, určených pro veřejnost. Také za života pisatelů dopisů obvykle listů jejich listů nevycházejí. Bývají vydávány až po autorově smrti, a proto jsou pořádány někým jiným, než původcem. Pořadatel, vydavatel hraje důležitou roli: ovlivňuje celkové vyznění vydávané korespondence výběrem a řazením dopisů, vynecháváním některých pasáží, komentářem atd.

Listy jsou významným pramenem pro poznání pisatele rovněž proto, že informují o událostech ihned, jakmile se staly, nemá tedy autor dopisu od nich odstup a zachycuje v nich své okamžité názory. Tak často odhalí ze svého myšlení a citění to, co by normálně zůstalo utajeno. Tento fakt je pro posouzení obsahu dopisů a pro stanovení závěrů na jejich podkladě velmi důležitý.

To všechno jsou důvody, pro které jsou soubory dopisů vydávány a pro které je bere do rukou badatel i čtenář. To jsou také důvody, pro které už řadu let vítáme svazky z edice *Paměti, Korespondence, Dokumenty* (vydává SNKLÚ). Letošního roku přinesla tato edice již 32. svazek, a to *dopisy Vítězslava Hálka* (k vydání připravil František Bařha za jazykové spolupráce *Olgy Svejkové*).

Co obsahuje tato kniha a jakým novým způsobem dokresluje obraz Hálkův? Tyto otázky si položil nad publikaci také autor úvodní stati, hálkovský badatel *Dušan Jeřábek*. Cenu